

Taigi, man rodosi, yra pakankamai duomenų, leidžiančių suponuoti Pretorijaus naudojimąsi anoniminiu *Lex*. Tačiau į klausimus, kokiu laipsniu ir kaip (tiesiogiai ar per spėjama prototipą) C autorius yra susijęs su tuo anoniminiu rankraštiniu žodynu, tiksliau ir konkrečiau turėtų atsakyti specialūs gretinamieji filologiniai tyrinėjimai.

Didžioji V. Drotvino įžanginio straipsnio dalis (apie 2/3) skirta Pretorijaus žodyno leksikos ir jo sandaros charakteristikai. Čia konstatuojama, kad gausiausias ir įvairiausias šio žodyno sluoksnis esąs liaudinė leksika bei frazeologija (p. XV). Jame atsispindintos svarbiausios tiek materialinio, tiek dvasinio gyvenimo sritys: kasdienė žmogaus buitis, socialiniai santykiai, religinės, moralinės, kultūrinės sąvokos. Visų šių sričių leksikai bei frazeologijai pailustruoti pateikiama pavyzdžių, tarp jų ir daugeliui kitų senojo periodo raštų nebūdingų archaizmų: *gaižės* „apatinės kelnės, Unterhosen“ II, 826, *lykuva* „maras, Pestilenz“ II, 201, *pavirpas* „grytelninkas, Instmann“ I, 1118 ir kt.

Apie knyginę C leksiką įžanginiame straipsnyje nerašoma, todėl apie žodyno autoriaus kalbinę kūrybą veitui išklotume kokios nors informacijos. Tikrai probėkėmiais paliečiama čia ir skolintinė leksika: tenkinamasi daugiausia keliomis pastabomis apie vad. tarptautinius žodžius (p. XVII–XVI–II), kurių ne vieno „tarptautiškumas“ anuo metu labai abejotinas (ypač tokių, kaip *anyžas*, *kapteinis* ir pan.). O būtų įdomu skaitytojui (ir ne tik lingvistui) sužinoti, kokią % šio žodyno lietuviškoje dalyje sudaro, pavyzdžiui, germanizmai, kurių, kaip matyti iš kitų ano meto rašto paminklų, jau nemaža buvo įsiveisusių prūsiniėje rašomosios kalbos atšakoje.

Apakritai C žodyno leksikos charakteristika yra fragmentiška, dar laukianti specialių lingvistinių tyrinėjimų. Tokius tyrinėjimus turėtų palengvinti prie publikacijos ketvirtosios dalies pridėta lietuviškų atitikmenų rodyklė. Bet joje neturėtų būti aiškinamos žodžių reikšmės taip, kaip *Lex* fotokopiniame leidime, kur vienu žodžių reikšmės aiškinamos, o kitų ne, ir nenuaistatyti griežtesni aiškinamųjų žodžių atrankos kriterijai (todėl kartais nurodomos plačiai žinomų, o nenurodomos retų, daug kam negirdėtų žodžių reikšmės, be to, nereta ir klaidingo reikšmių aiškinimo atvejų).

Daug detalesnė už C leksikos bei frazeologijos charakteristiką yra įžanginio straipsnio pabaigoje (p. XVIII–XXIV) pateikta šio žodyno sandaros analizė. Čia plačiai rašoma apie lietuviškosios dalies atitikmenis (pasitelkiama ir statistinių duomenų), apie žodžio lizdo struktūrą, gramatinių pa-

žymų tipus ir kt. žodyno formos dalykus. Iš sandaros analizės daroma visai pagrįsta išvada, kad „vair daždžių gramatinių kategorijų išskėlimu ir jų žymėjimo priemonių sistemingu vartojimu, veiksmazodžių pagrindinių formų nurodymu *Clavis Germanico-Lithvana* gerokai pranoksta ankstesnius žodynus anoniminių *Lexicon Lithuanicum* ir Konstantino Sirvydo *Dictionarium trium linguarum* (p. XXII).

Po įžanginio straipsnio, kuris yra pirmoji išsamesnė studijėlė apie žymų XVII a. lietuvių leksikografą Frydrichą Pretorijų Vyresnįjį, ir minėtų šio straipsnio santraukų bei sutrumpinimų sąrašo eina svarbiausioji recenzuojamojo leidinio dalis – žodyno faksimilės. Jos išspausdintos ofsetiniu būdu baltame gerame popieriuje, todėl gana ryškios, lengvai skaitomos (tai, be abejo, lėmė ne tik fotografo meistriskumas, bet ir rankraščio autoriaus aiški, stamboka, kaligrafinė ir kiek stilizuota antraštinių vokiškų žodžių ir jų lietuviškų atitikmenų rašyba). Apakritai leidinys yra puošnus, tipografiniu atžvilgiu nenusileidžiantis nė Vakarų Europoje išspausdintiems tokios rūšies leidiniams. Už tai pagirtina tiek Mokslo ir enciklopedijų leidykla, kuri rizikuodama imasi tokių finansiskai nuostolingų leidinių, tiek „Spindulio“ spaustuve, gebanti taip gražiai juos išleisti. Tačiau didžiausio pagyrimo čia nusipelno V. Drotvinas, ryžęsis imtis tokio sunkaus, didelio kruopštumo ir atkaklumo reikalaujančio darbo – publikuoti ir komentuoti senuosius mūsų žodynus, pasirodžiusius Prūsų Lietuvoje. Tokio jo darbo rezultatai yra be galo svarbūs: ne tik padaro prieinamus mokslui neįkainojamos vertės lietuvių rašto paminklus, bet ir apsaugo juos nuo išnykimo galimų stichinių nelaimių atvejais.

Jonas Palionis

Analecta Indoeuropaea Cracoviensia Ioannis Safarewicz Memoriae Dicata, Edenda curavit Wojciech Smoczyński, Cracoviae: Universitas, MCMXCV, 583 p.

Данный сборник посвящен памяти выдающегося польского лингвиста Яна Сафаревича (1904–1992), признанного специалиста в области классической филологии, индоевропейского и балто-славянского исторического языкознания, профессора и почетного доктора Краковского Ягеллонского университета, почетного доктора Вильнюсского университета.

Том содержит материалы международной конференции „Язык во времени и простран-

ве", состоявшейся в Кракове 5–6 апреля 1993 г. и посвященной первой годовщине со дня смерти Я. Сафаревича. Конференция была организована Кафедрой общего и сравнительно-исторического языкознания Краковского Ягеллонского университета и Краковским отделением Комитета языкознания Польской Академии наук. В работе конференции приняли участие языковеды Польши, Германии и Литвы¹. Кроме материалов конференции в сборнике представлены и некоторые дополнительные публикации, посвященные авторами памяти выдающегося польского лингвиста. Содержащиеся в сборнике статьи публикуются на английском, немецком, французском, итальянском и латинском языках и так или иначе связаны с кругом научных интересов Я. Сафаревича.

Открывается том кратким предисловием В. Смочиньского (с. 9–10), после которого помещен ряд публикаций, посвященных личности Я. Сафаревича и его научному наследию (с. 11–45), статьи по вопросам общего и индоевропейского, в том числе балтийского и славянского, языкознания и классической филологии (с. 47–550). Завершает том составленная В. Смочиньским полная библиография работ Я. Сафаревича, сопровождаемая тематическим указателем к ней (с. 551–583).

Вводная серия публикаций содержит био- и библиографический материал, относящийся к личности Я. Сафаревича (St. Urbaniczyk), и обзоры его научных трудов в области греческой и латинской филологии (M. Plezia), по вопросам этнической истории (H. Popowska-Taborska) и ономастики (M. Karpluk), а также обобщение его научного вклада в литуанистику (A. Sabaliauskas) и сообщение о двух ненаписанных работах Я. Сафаревича (Fr. Slawski).

Основное содержание сборника составляют статьи, расположенные в алфавитном порядке фамилий авторов. Ниже дается их тематический обзор. Фамилии авторов приводятся в скобках в той форме, в которой они выступают в сборнике.

Классическая филология представлена публикациями, посвященными Платону и положению этимологии в греческой интеллектуальной культуре

(H. Wolanin), проблемам латинской фитонимии (G. Paulis), сочинению Фуриуса Бибакулуса „Luscubrationes“ (X. Ballester) и интерпретации латинского термина *ignominia* (H. V. Rosén).

В ряде статей рассматриваются вопросы истории лингвистических учений, общего и синхронного языкознания: эволюция лингвистических учений в XX веке (M. Hopowska), проблемы синхронного описания языка (J. Rokozzowa), функционирование языка в социальном пространстве (W. Pisarek), текст как структурная и коммуникативная единица (R. Laskowski) и понятие „текстуальность“ (U. Dąbbska-Prokop), „архетип“ в когнитивной лингвистике (K. Pisarkowa), аспектуальная семантика (St. Kąkolak).

Несколько публикаций посвящено общим и частным аспектам сравнительно-исторического языкознания: проблемам реконструкции праязыков (W. Boryś), критике ларингальной теории (W. Mańczak), индоевропейской местоименной флексии (W. Stefański), диахроническому соотношению герундия и герундива (M. Bednarski), сопоставлению хетт. *Jaḫma-* и греч. *ἄνω* (G. T. Rikov), а также сравнению греч. *εἶ* с лит. *esi* „(ты) еси“ и ст.-лит. *eisi* „(ты) идешь“ (A. Bammesberger).

Германское языкознание представлено статьями о лексико-семантическом сдвиге в немецком языке (J. Wiktorowicz) и графогенной фонеме литературного немецкого произношения (A. Szulc), романское языкознание – публикациями о лексических последствиях омонимизации (St. Widlak), о произношении латинской морфемы *-um* во французских словах (A. Bochnakowa) и об этимологии ст.-франц. *lais* (J. Stawomirski).

Треть содержавшихся в сборнике статей затрагивает вопросы славянского и балтийского языкознания. Тематика славистических работ разнообразна: славянские обозначения времени (M. Wojtyła-Świerżowska) и таможенника (J. Rusek), славянские этимологии в латинской хронике Титмара (L. Moszyński) и этимология ст.-слав. *сѣбрь* (P. U. Dini), современное состояние полабских исследований (K. Polański), двувидовые глаголы в старопольском (M. Kusała) и семантические характеристики польской лексической единицы *to* (E. Tabakowska).

Балто-славистика представлена публикациями, посвященными старолатышско-славянским лексико-фразеологическим соответствиям (R. Eckert), балтийской и славянской сельскохо-

¹ Журнал „Baltistica“ опубликовал краткую информацию об этой конференции, см.: B. Stundžia, Jano Safarewicziaus atminimui skirta konferencija, – Blt XXVIII (2), 1994, 133.

зайственной терминологии (Wł. Sędziak) и типологическому параллелизму преобразования *и-основных прилагательных в литовском и праславянском (S. Tobińska).

Широк спектр рассматриваемых вопросов балтийского языкознания: продолжение н.-с. *h₂tk'o- „медведь“ в балтийском (S. Karaliūnas), балтийский инфинитив с точки зрения синтаксической реконструкции (V. Ambrazas), эволюция пассива в литовском и латышском (A. Holvoet), происхождение vocina feminina на *-(-)š в балтийском (S. Ambrazas), закономерности акцентуации глаголов смешанного типа в литературном литовском языке (B. Stundžia), синтаксическая позиция объекта в „Postilė“ Й. Бреткунаса (G. Michelini). Балтийской проблематике посвящены еще три работы (A. Vammesberger, A. Sabaliauskas, Z. Zinkevičius), указанные в других разделах данного обзора.

В нескольких публикациях анализируется материал иных индоевропейских языков: „протетические гласные“ в хеттском и других анатолийских языках (K. T. Witzak), „латинотипная“ грамматика классического армянского языка XVII века (J. J. S. Weitenberg), албанская лексика в палеобалканской и индоевропейской перспективе (I. R. Daaka, K. T. Witzak), система глагольных форм албанского языка (J. Mindak).

Наконец, в ряде статей рассматриваются общие и частные вопросы языковых контактов, в том числе взаимодействие индоевропейских и неиндоевропейских языков: субстрат и теория лингвистических контактов (L. Bodnarski), кельтское влияние на английскую лексику (P. Stalmaszek), древнейшие заимствования из немецкого языка в польский (T. Czarniecki), полонизмы в сочинениях М. Махвидаса (Z. Zinkevičius), новоперсидские и арабские заимствования в среднеармянском на материале поэзии Костандина Ерзнкаци (A. Piwowicz), способы адаптации древнееврейского слова *šabbāt* в качестве названия дня недели в индоевропейских языках (J. Waniakowa), роль гречизмов в истории османо-турецкого языка (St. Stachowski), а также греческие, латинские и коптские заимствования в эфиопском (гезо) языке (A. Zaborcki).

Сергей Ю. Темчин

Alvydas Butkus. Lietuvių pravardės, Kaunas: Aesti, 1995, 462 p.

1995 metais leidykla „Aesti“ (Kaunas) išleido A. Butkaus knygą „Lietuvių pravardės“. Ją sudaro dvi dalys. Pirmąją pats autorius vadina monografija (p. 19–134), antroji dalis yra pravardžių žodynas (p. 137–462).

Monografija vadinamoje dalyje pirmiausia apibūdinama pravardės sąvoka. Tai neoficialus asmenvardis, informuojantis apie kokią nors pravardžiuojamojo ypatybę (p. 21). Autoriaus teigimu, dabartinė pravardė yra onomastiškai motyvuotas neoficialus asmenvardis. Jei asmenvardžio variantas papildomos informacijos neteikia, pravardė jis nelaikytinas.

Suformulavęs pravardės sąvoką, autorius toliau įvade aptaria pravardžių vartojimo priežastis. Jis teigia, kad dabartinės lietuvių pravardės vartojamos dėl objektyvių onomastinių ir subjektyvių psichologinių priežasčių. Pirmoji lemia pravardžių atsiradimą, kai norima pašalinti vardų defektus, antruoju atveju pravardė atsiranda kaip reakcija į pravardžiuojamojo ryškų bruožą ar elgesį. Abi šios priežastys paprastai lydi dažną pravardę, nors pravardės atsiradimą gali lemti ir viena iš jų (p. 25).

Įvade paliūšiamas ir pravardžių motyvacijos klausimas. Teigiama, kad pravardė individualizuoja žmogų kokios nors jo išskirtinės ypatybės nusakymu. Tos ypatybės pagal pobūdį ir dažnumą skirstomos į grupes: 1. Fizinės ypatybės; 2. Giminytė; 3. Veikla; 4. Kalbos turinys; 5. Būdas; 6. Asociacijos; 7. Gyvenamoji vieta; 8. Turtas; 9. Kilmė, tautybė; 10. Kiti motyvai. Šalia kiekvienos ypatybės nurodomas procentas pravardžių, patekusių į vieną ar kitą grupę.

Norėdamas išryškinti lietuvių pravardžių motyvų geografinius savitumus, autorius skiria Užnemunės, Dzūkijos, Aukštaitijos, Vidurio Lietuvos ir Žemaitijos etnografinius regionus.

Pasirodo, ryškiausias etnografinis pravardžių vartojimo skirtumas yra vadinimas pagal giminytę. Giminytė – vyraujantis dzūkiškų ir aukštaitiškų pravardžių motyvas, o žemaitiškų, Užnemunės ir Vidurio Lietuvos plote pastarąją stelbia fizinės ypatybės.

Įvade šiek tiek kalbama ir apie pravardžių darybos dalykus, besisiejiančius su motyvacija. Pagal struktūrą pravardės siūloma skirstyti į pirmines ir derivatus. Pirmosios, anot autoriaus, niekuo nesiskiria nuo motyvuojančio žodžio. Antrąjį sluoksnį sudaro derivatai. Pravardės padaromos keliais būdais: 1) ypatybė nusakoma pravardė, kurios onomastinė motyvacija sutampa